

ЮБИЛЕЙ: 125 ГОДИНИ, ПОСВЕТЕНИ НА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСТВОТО

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG • цена 5 лв. • МАРТ 2013

NATIONAL GEOGRAPHIC

ПРАБЪЛГАРИТЕ

Откъде идваме? Какви сме били?

Стил на живот „бонобо“

МАГИЯТА НА НОЩНИТЕ ГРАДИНИ

Експедицията на Моусън

ЗАВРЪЩАНЕТО НА ДРОНИТЕ

Дълъг и пълен със загадки е
пътят на древните българи
от Азия до гунавските земи.

ISSN 1312-6571

9 771312 657220

5

лв.

03

Това е откъс от списанието.

**Цялото списание може да намерите в
Библио.бг**

www.biblio.bg

СТАТИИ

24 **Граждани
изследователи**

Те броят калинки, китови
акули, слонове.

Текст: А. Р. Уилямс

26 **В ледени води**

Райън Уолър предприема
рисковани змуркания.

Текст: Пат Уолтърс

Снимки: Марко Гроб

28 **Екстремно
оцеляване**

Сам и почти без храна. На
Дъглас Моусън му оставало
да измине още 150 км.

Текст: Дейвид Робъртс

Снимки: Франк Хърли

44 **Древните
българи**

Реално известното и
доказаното за тези наши
загадъчни предци.

Текст: Любомир Кюмюрджиев

58 **Нощем в
градината**

Японски вишни и френски
лилии, огрени от луната.

Текст: Кати Нюман

Снимки: Даян Кук и Лен Дженшел

76 **Дивият живот
на боноботата**

Оказва се, че те не са
толкова миролюбиви,
колкото се смяташе.

Текст: Дейвид Куомън

Снимки: Кристиан Зиглер

96 **Дроните те
наблюдават**

Безпилотните самолети
се пренасят от бойните
полета в мирния живот.

Текст: Джон Хорган

Снимки: Джо Макнал

РУБРИКИ

NG България
Писма

ОБРАЗИ

Вашата снимка

ГЛОБУС

- Скакалци мутанти
- Тест за изследователи
- Нагли павиани
- Диамантената планета
- Да запазим лунната история
- Бременност при животните

Ръководство по оцеляване

Дневник на изследователя
Мизове
www.nationalgeographic.bg
Ретро

КОРИЦА

Историята на древните българи
е белязана от множество
пътувания и разселения. Дошлите
с кан Аспарух в земите по
долното течение на Дунав са сред
предците на днешните българи.
Рисунка: Александър Алексиев-Хофарт

ОБРАЗИ

An underwater photograph showing several swimmers in dark wetsuits swimming in clear blue water. They are surrounded by a large school of fish, likely salmon, swimming in the same direction. The scene is captured from an overhead perspective, looking down at the swimmers and the fish below.

САЩ

Стреснати риби се пръсват, когато участниците в състезанието „Айрънман“ започват първия етап край Големия хавайски остров. Те имат 17 часа, за да завършат: 3,9 км плуване в открити води, след това 180 км колездене и 42,2 км бягане.

СНИМКА: ДОНАЛД МИРАЛИ

Защитно зелено

Някои дългоопипални скакалци изглеждат са мутанти. Открит през 70-те години на XVIII в., видът с издължени крила вероятно е претърпял генетична промяна. Въпреки че предците им са били зелени, вече има малък процент в ярки цветове, вкл. жълто, оранжево и електриково розово. Ентомолозите смятат, че цветовете са признак на еритроизъм – подобна на албинизма аномалия. Според учени от Осака, причината е по-скоро генетична, отколкото свързана с околната среда.

Миналото лято кръстосване на дългокрили дългоопипални скакалци (горе) в инсектариума „Огюбон“ в Ню Орлийнс продължи изследване от началото на XX в. Съвременните ентомолози определиха зеленото като рецесивна черта – добрият камуфлаж ги прави най-годни да оцелеят. След тях са жълтото и оранжевото, тъй като тези цветове се проявяват едва при последното линееене. Розовите имат най-малък шанс да оцелеят, защото са такива още от раждането си, а този цвят ги превръща в лесна плячка. — Дейвид Стоун

Текст: Дейвид Робъртс

Снимки: Франк Хърли

Моусън чул заг себе си слабо изскимтяване на куче. Помислил си, че това е едно от шестте хъската, впрегнати в задната шейна. После обаче Мерц, който

цяла сутрин разузнавал напред на ски, спрял и се обърнал назад. Моусън също обърнал глава. Към хоризонта се простирило равно, покрито със сняг и лед плато, белязано единствено от следите от неговата шейна. Къде била другата?

Хукнал пеш обратно по следите. Внезапно се озовал на ръба на зейнала на повърхността яма с ширина 3,5 м. От далечната страна към дупката водели два чифта следи; отсам продължавала само една.

Датата била 14 декември 1912 г. Трийсетгодишният Дъглас Моусън, вече опитен изследовател, оглавявал Австралазийската антарктическа експедиция (ААЕ) – екип от 31 души, поставили си за цел най-амбициозното към момента изследване на южния континент. Моусън бил решен да проучи в максимална степен около 3000-километров участък от Антарктида, който бил напълно непознат, и да изкопчи от него най-добрите научни резултати, добивани някога от полярници. След като изградили хижа на

брега на заливче, което кръстили Комънуелт Бей, мъжете от ААЕ презимували на – както се оказало по-късно – най-ветровитото място на планетата (поне на морското ниво) – с пориви до 320 км/ч.

Групата на Моусън тръгнала на път с шейни през ноември 1912 г. и била един от осемте тричленни екипа, изпратени на експедиции във всички възможни посоки. За своята Далекоизточна група той подбрал 29-годишния швейцарски шампион по ски Ксавие Мерц и 25-годишния Белгрейв Нинис – енергичен и симпатичен англичанин.

На сутринта на 14 декември, вече от 35 дни на път, тримата били изминали около 480 км от хижата. Мъжете били прекосили два големи ледника и десетки скрити пукнатини – дълбоки процеци в леда, маскирани от тънки снежни мостове. Малко след пладне през същия този ден Мерц вдигнал щеката си, за да сигнализира за поредната пукнатина. Моусън преценил, че не представлява сериозен риск, след като шейната му преминала безпроблемно по снежния мост. Извикал обичайното предупреждение на Нинис и когато за последно погледнал назад, видял, че съекипникът му бил коригирал маршрута си, така че да прекоси пукнатината направо, а не по диагонал.

Сега Моусън и Мерц разчистили крехкия ръб на зейналата пукнатина, привързали се с въжета и се редували да се надвесват над

Дейвид Робъртс е автор на Alone on the Ice – нова книга за оцеляването на Моусън. Франк Хърли бил на 26 години, когато се включил в ААЕ. Починал през 1962 г.

НОВА ЕРА НА ОТКРИТИЯ е поредица, която ще продължи през цялата година и чества 125-годишнината на *National Geographic*.

През лятото екип опъва палатка по време на виелица
– задача, която може да отнеме повече от час при
неспирния вятър. Към свирепия студ и строго
ограничените дажби се прибавял и постоянният страх
да не се изгубят.

ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ

КАКВО РЕАЛНО
ЗНАЕМ ЗА
НАШИТЕ ПРЕДЦИ

Българите на Аспарух преминават Дунав. Според г-р Живко Войников и други изследователи

Дунавска България е нова държава, а не продължение на Кубратовата.

ВСЯКА НОВА ДЪРЖАВА ИЗВЪН РИМСКАТА

Голямата базилика в Плиска може да е издигната върху първоначален мавзолей на българските канове.

Карта на предполагаемите разселения на ранни българи из Евразия.

МОНОТЕИСТИЧНА.

властвали между V и VII в. над цяла Средна Азия, Персия и дори Индия.

И двете хипотези са атакувани от средата на XX в. и особено през последните десетилетия от наши, а и от чужди учени, които причисляват древните българи към иранските народи. Така се стига до набиращата все повече последователи и аргументи индоевропейска теория за произхода на дедите ни. „Нито един византийски автор не назовава българите „тюрки“ – както ромеите правят например с маджарите“ – изтъква гл. асистент Петър Голийски от катедра „Класически Изток“ в СУ: – Арменският автор от VIII в. Левонд нарича България „страната на сарматите Булгарк“ – а сарматите са ирански народ.“ „Сарматите идват на няколко вълни от Азия от III в. пр.Хр. насетне – посочва и Камен Станев. – В степите на север от Кавказ, както и по северните склонове на планината през IV–V в. остатъците от различни сарматски племена се смесват с местни кавказки, а вероятно и с части от хуните. За мен това е процесът, довел до появата на българите. Оттук насетне миграциите им са ясни – към Армения, Панония, оттам към Италия, Македония, към Волга и Дунав.“

Конният воин върху каната от съкровището от Наг Сент Миклош.

ИМА ЛИ ВСЕ ПАК ПРЕКИ СВЕДЕНИЯ за присъствие на българи в Азия? Цветелин Степанов напомня, че според античната география границата между азиатския континент и Европа е била река Дон. „Най-ранните потвърдени от повече от един извор сведения за наличие на българи западно от Танаис (Дон) са от V в. Що се отнася до Средна Азия – нещата са твърде дискуссионни, макар че проф. Петър Добрев и други автори са убедени, че дедите ни са там изначално.“ Някои думи в съвременния български

Преверналата се в своеобразен „прабългарски герб“ розета от Плиска.

Златен ритон във формата на рог с „коляно“ от съкровището от Малая Перещепина.

641 г.	665 г.	668 г.	680 г.	680–685 г.	701 г.	Нач. на VIII в.	Крайт на IX в.	Нач. на X в.
Намеса на Кубрат в борбата за ромейския престол.	Умира кан Кубрат.	Заселване на Алчеховите българи в Италия.	Битката между Аспаруховите българи и ромеите при Онгъла.	Заселване на Куберовите българи в Македония.	Умира кан Аспарух.	Българите в дн. Италия са споменати като все още запазила се група.	Печенегите опустошават земите на българите, останали в Хазарския каганат.	Сведения за „черните българи“ в земите на север от Черно море.

НАСЛЕДНИЦИТЕ НА КУБРАТ НЕ УСПЕЛИ

Магарският конник (най-горе) напомня ирански барелеф, но и описанията на Тангри-хан. Въздушна снимка на руините на първата столица на Дунавска България – Плиска.

насочват към района на Памир и северно от него, но доцент Степанов допуска, че те са наследство от общия ираноезичен фонд. „Смятам, че сме оформени в района на север от Кавказ и в самите дебри на същата планина през III–IV в., но околните народи и племена ни разпознават като отделна общност около столетие по-късно“ – обобщава той.

Камен Станев е категоричен, че в гръцки, арабски, персийски, согдийски и други извори за Средна Азия „българи“ не се споменават. Петър Голийски обаче смята, че за присъствието на дедите ни – или на народ с много сходно име – там все пак има две сведения. „Най-ранното намираме в „Книга на пътищата и страните“ на персийско-арабския географ от IX в. Ибн Хордадбех, където се споменава, че „царят на българите“ (Бурджан-шах) имал владения в Тохаристан, южно от река Амударя, някъде в

Текст: Кати Нюман

Снимки: Даян Кук
и Лен Дженшел

Съзвездие от цъфтящи през
нощта тропически лилии изгрява
от езерата на градините
„Лонгууд“ в Пенсилвания.

Главните действащи лица в драмата, която

се разиграва на нощната сцена на градината, са цветове с необуздани аромати, които се разтварят в мрака – жасмин, тубероза, гардения; нощни пеперуди от вида *Actias luna* с бледозелени криле и бръмбари скараabei, блестящи като опали. Луната, осветяваща тази сцена, заема светлината си от слънцето. Нейното пепеляво сияние е отразено. А нощната градина обича отраженията. За разлика от слънцето, луната позволява да се вглеждаме в нея. Можем да я възхваляваме в поезия, да тънем в меланхолия и да се възхищаваме на чудото на този огледален свят, където растенията се протягат не към слънчевите лъчи, а към смътното сияние на звездите.

В нощната градина цветовете почти отсъстват. Заради начина, по който виждат очите ни, дори и най-огненото червено и оранжево се превръща в монохромен фон от сребърно и сиво под избледняващата луна. Ретината във вътрешността на окото е покрита със светлочувствителни клетки, наречени пръчици и колбички. Пръчиците, които усещат интензивността на светлината, могат да реагират и на ниски нива на осветеност. Но колбичките, които различават цветовете, изискват много повече светлина от тази на мъждивата луна. При липсата на нужното количество цветовете се губят.

Парфюмът на нощните цветя не е нищо повече от уловка. „Нощем градините са по-ароматни, отколкото през деня, защото повечето нощни опрашители имат слабо зрение и трябва да разчитат на обонянието си, за да открият цветята“ – казва Джон Крес, уредник на ботаническия отдел в Националния музей по естествена история към института „Смитсониън“. Светът на нощно цъфтящите растения и техните опрашители е сякаш друга вселена, фино настроивана в продължение на

Кати Нюман написа „Ийтсайдска история“ за лондонския имигрантски район в брой август 2012 г. Даян Кук и Лен Дженшел прекараха 4 години в заснемане на нощните градини по света.

„За да опознае „Кайкът“ – казал Уилям Уелс Босуърт, дизайнерът на градините, – човек трябва да е там... късно вечерта, когато всичко е красноречиво и изпълнено с мир.“

Младо женско бонобо си почива в
гората край Луи Котале в ДР
Конго. Устните ѝ са оранжеви,
защото е яла глина – вероятно за
да неутрализира растителните
токсини в менюто си.

Текст: Дейвид Куомън

Снимки: Кристиан Зиглер

В отдалечена гора в Демократична република Конго, на левия бряг на река Луо и на 80 км по черен път от най-близката самолетна писта, се намира изследователският лагер „Уамба“, основан през 1974 г. от японския приматолог Такайоши Кано с цел изследване на боноботата (*Pan paniscus*).

Бонобото е известно като члена от семейството на човекоподобните маймуни с философия „Прави любов, а не война“, много по-похотливо и по-малко агресивно от близкия си братовчед – шимпанзето. Съвременни изследвания на популациите в зоопаркове от американския биолог с холандски произход Франц де Вал и други учени са документирали небрежната им, вездесъща сексуалност и склонността им към поддържане на приятелски връзки (особено сред женските), което контрастира с битките за надмощие при шимпанзетата (особено сред мъжките) и войните между групите. Но поведението на боноботата на свобода е по-трудно за проучване и Такайоши Кано, който работи към Института за проучване на приматите към Университета в Киото, бил сред първите учени, амбицирани да го изследват тук. Като изключим няколко прекъсвания, включително спирането по време на конгоанските войни през 1996–2002 г., наблюденията в „Уамба“ продължават от тогава до сега.

В една ранна утрин последвах в гората изследователя Тецуя Сакамаки. Доста бързо видях неща, които според общоприетата представа за този вид не би трябвало да очаквам. Боноботата се караха. Ловуваха за месо. Минаваха часове, без да праят секс. И

това беше животното, така прочуто заради похотливия си, миролюбив социален живот?

Докато двамата със Сакамаки наблюдавахме група бонобота, които се хранеха с плодовете на едно дърво *диалиум*, той разпозна отделните индивиди. Онази женска там, с подутите полови органи, я наричаме Нова – каза той. За последно родила през 2008 г.; ярките ѝ подути гениталии, подобни на розова възглавничка, залепнала за задницата ѝ, обявяваха готовността ѝ да се размножи отново. Тази женска е Найо, каза той, много възрастна и много старша. Найо има две дъщери, по-голямата от които все още е в групата. А онази женска там е Кики, също много възрастна, с трима сина в групата. Единият от синовете ѝ е Нобита – лесен за идентифициране заради огромните си размери и липсващите пръсти на дясната ръка и на двата крака и заради черните тестиси. Липсващите пръсти са заради едно премеждие с капан. Нобита изглежда е алфа мъжкарят, дотолкова, доколкото групите на боноботата признават алфа мъжкари.

Последвахме боноботата до една горичка от дървета *мусанга* и те започнаха да гъпчат устата си с плодове. Внезапно между Нобита и друг мъжки – Джиро – избухна шумна кавга. Кики се втурна заплашително, за да

РОДОВИ ТАЙНИ

Боноботата и шимпанзетата са първи братовчеди. Защо се държат толкова различно? Река Конго, която ги разделя, е ключът към загадката.

Възрастен мъжки

Възрастен мъжки

Физически белези

От един общ предшественик, боноботата и шимпанзетата са станали различни видове преди около 900 000 години. Те са сходни по височина, но пропорциите на телата им се различават. Боноботата са по-стройни, с по-големи крака и по-малки глави, надочни дъги и уши.

Бонобо

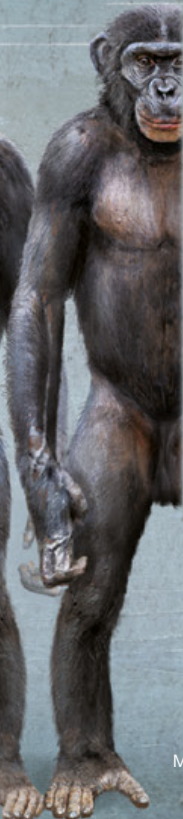
Pan paniscus

Средностат.
мъжки
45 кг
131 см

Женска
33,5 кг
128 см

Женска

Мъжки

Женска

Шимпанзе

Pan troglodytes

Средностат.
мъжки
60 кг
134 см

Женска
42 кг
125 см

Женските споделят властта

Конфликтите се разрешават чрез секс

Силна привързаност между женските

Коренно различни общества

В общностите на боноботата женските споделят властта със синовете си и могат да доминират. Общностите на шимпанзетата са предвождани от алфа мъжки, които печели и държи властта си чрез заплахи.

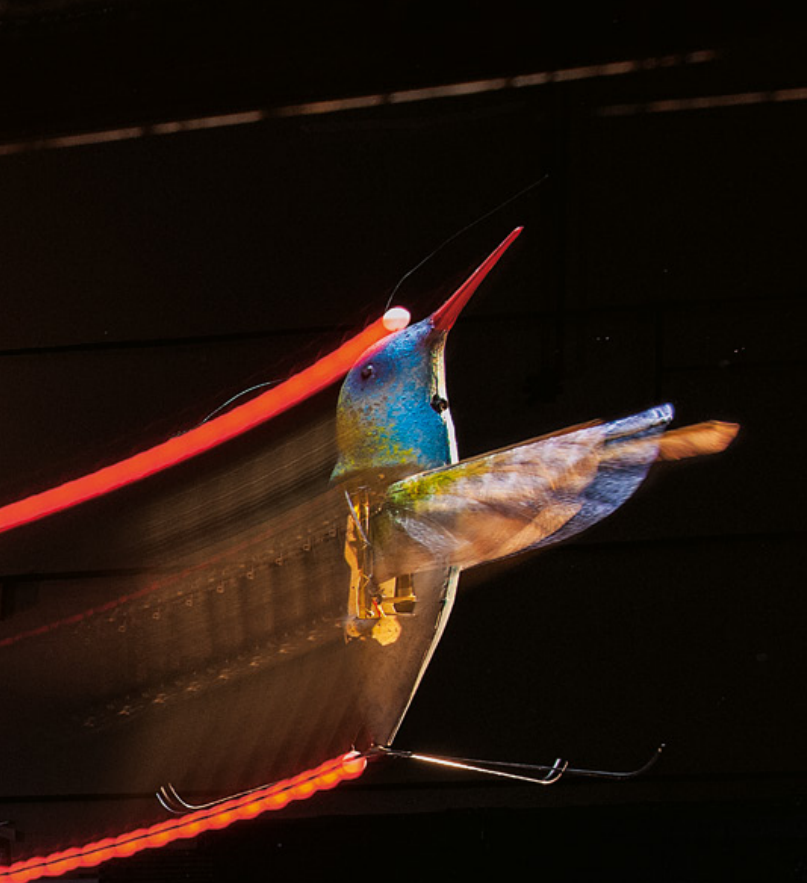
Мъжките споделят властта

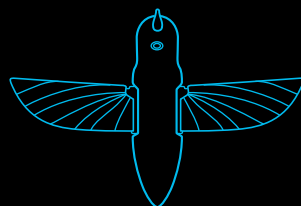
Конфликтите се разрешават с насилие

Силни мъжки обединения

Дълга експозиция проследява пърхането и устрема на нано-колибрието, изобретено от Матю Кийнън и екипа му в „АероВайрмънт“ в Калифорния. Ако се случи да бъде използвана за шпионаж, птичката ще лети без светлини.

НАНО-КОЛИБРИ

Ширина: 16,5 см

Дължина: 11,4 см

Тегло: 18,7 грама

Макс. височина: търговска тайна

Макс. време във въздуха: 11 мин

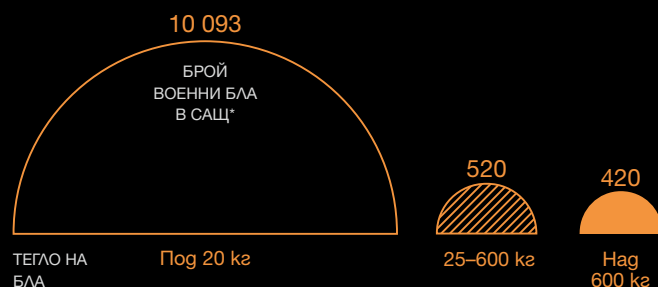
Макс. скорост: 17,7 км/ч

човека“ грони с поведение и размери на насекоми и птици.

Усилията на военните

Безпилотният апарат X-47B на „Нортроп Груман“ преминава изпитания за ВВС на САЩ. Проектиран е да излита от самолетоносач, да изстрелва 2 т оръжия и да каца – сам, с предварително зададена мисия, но без дори дистанционен пилот. Като щадят войниците, гроните улесняват някои решения по време на война.

Понастоящем Министерството на отбраната на САЩ поддържа личен състав от около 11 000 безпилотни апарати – от леки разузнавателни грони до тежки тактически самолети.

поддържат визуален контакт с апарата. Всичко това обаче може да се промени по силата на новия закон, който изисква от ФАВ да позволи „безопасното интегриране“ на БЛА в американското въздушно пространство.

Според Марк Браун, ако ФАВ облекчи правилата, гражданският пазар на дрони – и най-вече на малки, евтини тактически апарати – много скоро ще задмине военните продажби, които през 2011 г. възлизаха на над 3 млрд. долара. Бившият астронавт Браун, понастоящем консултант в сферата на аеронавтиката в Дейтън, Охайо, работи за сближаването на производителите на дрони с потенциалните им клиенти.

Дейтънски мечтания

Дрономанията е особено осезателна в Дейтън, люлка на американската авиация, дом на братя Райт и военновъздушната база „Райт-Патерсън“. Градът е осеян с фирми,

разработващи безпилотни апарати. „Това е едно от малкото нови производства с шанс за бърз растеж“ – казва Браун.

Един от тези предприемачи е Доналд Смит, чиято фирма „Ю Ей Вижън“ произвежда дрон с делтовидно крило, наречен „Спиър“. Изработен е от полистиренова пяна, покрита с тъкан от въглеродни влакна или друга материя, и се предлага в няколко размера. Най-малкият е с размах на крилето 1 м, тежи под 2 кг и прилича на макет на бомбардировач В-2. Според Смит може да се използва за проследяване на домашни любимци, добитък и диви животни – всичко и всеки, който е оборудван с миниатюрен радиопредавател.

На улицата пред фабриката на „Ю Ей Вижън“ един сътрудник мята дрона във въздуха и Смит поема управлението с портативно насочващо устройство. „Спиър“ се издига, докато почти изчезва от поглед, а после се гмурва надолу, прави свредел, после лупинг,

Дзен на цветчета Воал от мрежа брани свещената плачеща японска вишна в парка „Маруяма“ в Киото, където местните се събират напролет да я съзерцават. Дневните съзерцания се наричат *ханами*, а нощните – *йозакура*. Скоро след пика на цъфтежа Даян Кук и Лен Дженшел, които снимали там магията на нощните градини, научили, че здравето на бащата на Даян се влошава. На тръгване за дома те спрели, за да погледат ронещите се цветчета и открили смисъла в съзерцанието. — Луна Шир

ЗАД ОБЕКТИВА

Това 12-метрово дърво е на почит в Япония. Защо?

Д. К.: Да стоиш пред него е като да изкачиш връх в Тибет или Индия и да откриеш там стареца, който ще те дари с мъдрост. Дървото си има свой *сакурамори* – вишнев лекар, който се грижи за него. Мрежата го пази от птиците.

Л. Д.: Известно е като дървото на мъдреца или на праотеца. Посадено е през

1949 г. от костилка на близо 200-годишно дърво.

Казахте, че сте открили утеха в съзерцанието.

Д. К.: Преди да си тръгнем, отидохме да хвърлим последен поглед. Вишневите цвет-

чета започваха да се ронят на вятъра. Седнах сред дърветата и сълзите ми се стичаха. Тогава напълно проумяхме това, което японците практикуваха от векове – да се порадваме на ефирното естество на живота.

Л. Д.: Бащата на Даян почина скоро след като се върнахме от Япония. Един си отива, друг продължава – това е част от цикъла на живота. Което не облекчи мъката ни, но аз някак си я поставих в този контекст.

**Библио.бг - платформа за електронни
книги и списания**

Чети каквото обичаш!

www.biblio.bg

